

Forskningsöversikt 2023

Humaniora och samhällsvetenskap

VRXX

Dnr XXXX

ISBN XXXX

Swedish Research Council
Vetenskapsrådet
Box 1035
SE-101 38 Stockholm, Sweden

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	3
Förord	4
Sammanfattning	5
Summary	6
1 Inledning	7
2 Forskningens förutsättningar, kvalitet och genomslag	9
3 Utmaningar och utvecklingsmöjligheter	18
3.1 Forskningsfinansiering och tematiska satsningar	18
3.2 Tvärvetenskap och infrastrukturer	19
3.3 EU:s forskningsfinansiering	20
3.4 Forskningens integritet och forskningsetik.....	21
3.5 Strategiska utvärderingar	23
3.6 Meritering och rekrytering.....	24
4 Rekommendationer	26

1 **Förord**

2 Detta dokument utgör en forskningsöversikt för humaniora och
3 samhällsvetenskap. Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap (ÄR-HS)
4 tillsatte vid sitt konstituerande sammanträde den 4 februari 2022 en arbetsgrupp
5 inom ämnesrådet som fick i uppgift att förbereda utkast till forskningsöversikt
6 och löpande presentera dessa för ämnesrådet. Arbetsgruppen har bestått av
7 Bengt Jacobsson, Åsa Lundqvist och Helene Whittaker. Huvudsekreterare
8 Stefan Svallfors, koordinator Anders Sundin och beredningssamordnare Sara
9 Packalén har varit arbetsgruppen behjälpliga i arbetet. Arbetsgruppen har
10 presenterat sitt arbete och fått synpunkter från övriga ledamöter i ÄR-HS vid
11 ordinarie sammanträden 30 mars, 19 september, och 26-27 oktober 2022, samt
12 vid det ordinarie strategisammanträdet 23-24 maj 2022. Dessa synpunkter har
13 allt eftersom inarbetats i dokumentet som i sin nuvarande form antogs vid det
14 ordinarie sammanträdet 28 november 2022. Gruppens arbete har via
15 huvudsekreteraren och ÄR-HS ordförande fortlöpande stämts av med övriga
16 ämnesråd och kommittéer (ÄRK). Vid styrelsens strategidag 8 juni 2022
17 presenterades huvuddragen i forskningsöversikten och ämnesrådets ordförande
18 fick styrelsens återkoppling på dessa. Synpunkter från styrelse och övriga ÄRK
19 har tagits i beaktande i forskningsöversiktens färdigställande. ÄR-HS
20 arrangerade den 1 september 2022 en öppen hearing för det svenska
21 forskarsamhället där ett utkast av forskningsöversikten ventilerades. Vid denna
22 hearing var professor Anna Dreber Almenberg (Handelshögskolan i Stockholm),
23 professor Anders Ekström (Uppsala universitet) och professor Ruth Mannelqvist
24 (Umeå universitet) särskilt utsedda kommentatorer. Vidare har detta utkast varit
25 föremål för en öppen webb-konsultation under perioden 25 augusti – 7
26 september 2022. ÄR-HS vill tacka alla dem som i samband med hearingen eller i
27 webb-konsultationen lämnat synpunkter på forskningsöversikten.

28 Stockholm, datum

29 Malin Rönnblom
30 Ordförande ÄR-HS, Vetenskapsrådet

31 Stefan Svallfors
32 Huvudsekreterare ÄR-HS, Vetenskapsrådet

33 **Sammanfattning**

34 [Klicka eller tryck här för att ange text.](#)

UTKAST

35 **Summary**

36 [Click here and write your text.]

37 Inledning

UTKAST

38 1 Inledning

39 Forskning inom humaniora och samhällsvetenskap rör fundamentala frågor
40 kring vad det innebär att vara människa och hur samhällets gemenskap och
41 konflikter kan förklaras. Forskningen omfattar allt från människans hjärna till
42 den globala geopolitiken, från individers handlande till långsiktiga
43 kulturförändringar. Vårt tänkande, vårt språk, vår samhandling och organisering,
44 våra ekonomiska förhållanden och våra existentiella tillhörigheter: allt detta och
45 mer därtill utgör områden för den humanistiska och samhällsvetenskapliga
46 forskningen. Denna forskning har ett stort egenvärde genom att den beskriver
47 och förklarar människan som social och kulturell varelse och därmed djupt
48 formar de sätt på vilka vi förstår oss själva, vårt samhälle och våra
49 medmänniskor.

50 Sådan forskning är dessutom av stor betydelse för att framgångsrikt kunna ta sig
51 an viktiga samhälleliga problem och utmaningar. Samhällets institutioner,
52 historiska minne, kulturella perspektiv och praktiker, samt fördelning av resurser
53 och skillnader i livsvillkor är alla faktorer som på avgörande sätt möjliggör och
54 begränsar förbättringar och sociala framsteg. En ökad förståelse av hur sådana
55 förhållanden uppstår och förändras är därför av väsentlig betydelse för
56 samhällets fortsatta utveckling. De samhällsutmaningar vi nu står inför såväl i
57 Sverige som på global nivå kommer att kräva stora insatser från humanistisk och
58 samhällsvetenskaplig forskning för att skapa framgångsvägar och lösningar.
59 Vilken forskning som kommer att visa sig värdefull i försöken att skapa ett
60 bättre samhälle är dock ofta svår att förutse och på förhand planera. Därför finns
61 det ett stort samhälleligt behov av en bred och långsiktig kunskapsuppbyggnad
62 inom detta vittomfamnande vetenskapsområde.

63 Det föreliggande dokumentet utgör en forskningsöversikt inom detta omfattande
64 område, framtagen av Vetenskapsrådets ämnesråd för humaniora och
65 samhällsvetenskap. Avsikten är inte att göra någon omfattande och detaljerad
66 kartläggning av den samlade forskningen – en i sanning omöjlig och därtill
67 kanske mindre meningsfull uppgift. Istället är översiktens ändamål att mot en
68 övergripande bakgrund beträffande tillståndet för forskningen i Sverige idag
69 identifiera centrala utmaningar och utvecklingsmöjligheter, samt komma med ett
70 antal rekommendationer om hur förutsättningarna för humanistisk och
71 samhällsvetenskaplig forskning kan förbättras. Översikten är alltså analyserande
72 och i huvudsak framåtsyftande, även om den bygger på beskrivningar av
73 aktuella förhållanden och trender. Vårt syfte är att framhålla vad som behövs för
74 att skapa långsiktighet inom den humanistiska och samhällsvetenskapliga
75 forskningen, underlätta och utveckla hållbara arbetsvillkor för områdets
76 verksamma forskare samt slå vakt om forskningens integritet och autonomi.
77 Forskningsöversikten bygger vidare på den förra forskningsöversikten för
78 humaniora och samhällsvetenskap.¹ Många av de resultat och

¹ [Forskningsöversikt 2019 Humaniora och samhällsvetenskap \(pdf på vr.se\)](#).

79 rekommendationer denna innefattade är lika aktuella idag, men den nya
80 översikten introducerar också flera nya områden och argument.

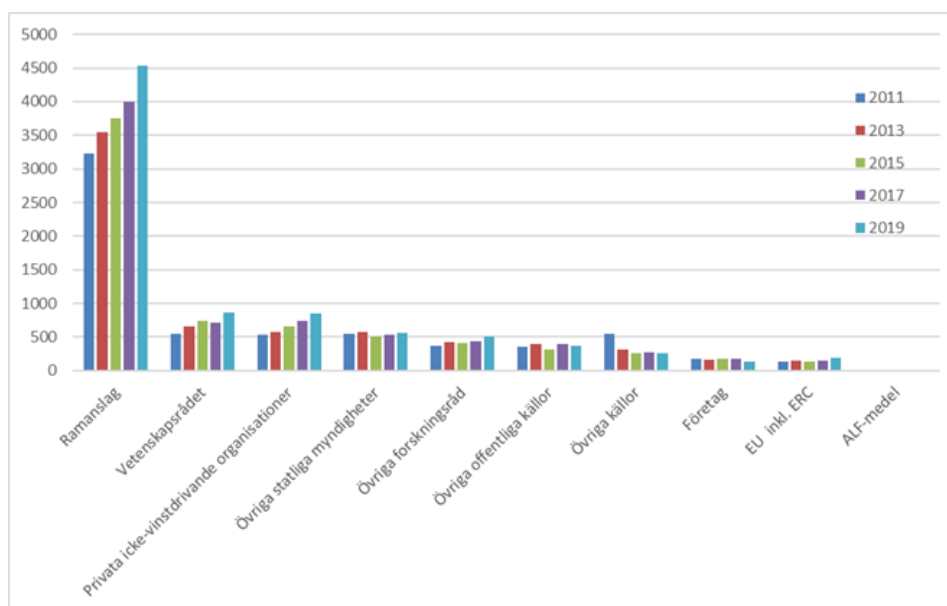
81 Översikten består av tre huvudavsnitt. I det första beskrivs några viktiga
82 förutsättningar för svensk forskning inom humaniora och samhällsvetenskap.
83 Tyngdpunkten ligger på den forskning som finansieras av Vetenskapsrådet men
84 med sidoblickar på andra viktiga forskningsfinansiärer liksom på lärosätenas
85 finansiering. Översiktens andra avsnitt identifierar centrala utmaningar och
86 utvecklingsmöjligheter för området, som gäller såväl forskningsfinansieringens
87 omfattning och struktur som andra utmaningar av närmast forskningskulturellt
88 slag. I det avslutande avsnittet presenteras ett antal rekommendationer för
89 forskningsområdet i avsikt att förbättra forskningens förutsättningar och kvalitet.

90 **2 Forskningens förutsättningar, kvalitet** 91 **och genomslag**

92 Forskningen inom humaniora och samhällsvetenskap påverkas i högsta grad av
93 de allmänna institutionella förutsättningarna på landets lärosäten. Till dessa hör
94 ett omfattande undervisningsuppdrag både för sektorn i stort och för individuella
95 anställda. Många svenska universitetslektorer har till exempel relativt liten tid
96 för egen forskning i sina tjänster. Forskningen är spridd över många
97 forskningsmiljöer och en stor andel av dessa är relativt små. Dessa
98 förutsättningar gör området starkt beroende av universitetsextern finansiering
99 från forskningsråd och stiftelser.

100 I diagrammen 1.1 (kronor) och 1.2 (procentuell fördelning) visas för humanioras
101 och samhällsvetenskaps del hur fördelningen mellan lärosätenas basfinansiering
102 och externfinansiering ser ut och har förändrats under den senaste
103 tioårsperioden. Som framgår av diagrammet svarar lärosätenas ramanslag för en
104 relativt stor andel av de samlade forskningsintäkterna och denna har ökat något
105 under senare år. Man ska dock ha i åtanke att en stor del av denna
106 basfinansiering används för att finansiera doktorander snarare än disputerade
107 forskare. I diagrammet framgår vidare att både Vetenskapsrådet och de privata
108 stiftelserna är viktiga finansiärer för området och att denna finansiering ökat
109 något under 10-talet.

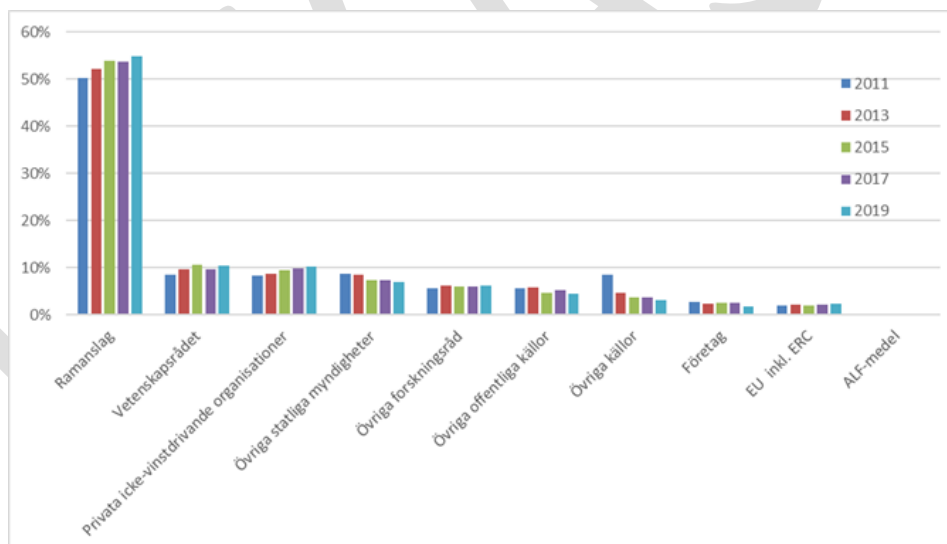
110 I diagrammen 2.1 och 2.2 visas finansieringskällor för olika discipliner och
111 områden inom samhällsvetenskap (Diagram 2.1) och humaniora (Diagram 2.2).
112 Vi ser dels den totala finansieringen, dels den som förmedlas via
113 Vetenskapsrådet. Diagrammet visar att olika discipliner och områden i skild grad
114 är beroende av Vetenskapsrådets finansiering. Området ”Ekonomi och
115 näringsliv” har till exempel en betydligt större andel av den samlande
116 finansieringen än de har ifråga om Vetenskapsrådets finansiering. Detta är en
117 reflektion av det faktum att detta vetenskapsområde har fler och andra
118 finansieringskällor än Vetenskapsrådet och andra statliga finansiärer.

119

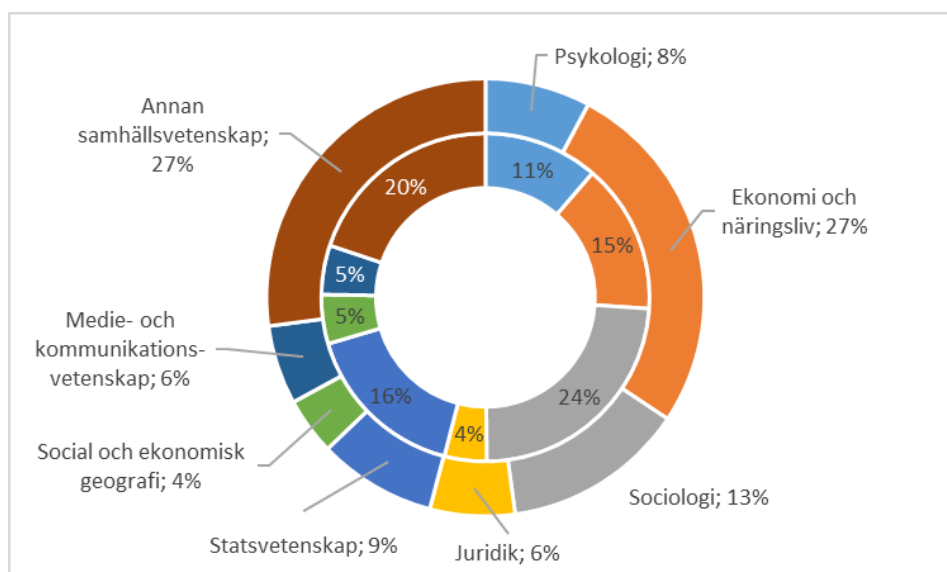
120 **Diagram 1.1. Högskolesektorns FoU-intäkter inom humaniora och**
 121 **samhällsvetenskap per finansieringskälla. 2011–2019 (2019 års priser, miljoner**
 122 **kronor). Källa: SCB. Not. Övriga forskningsråd består av Formas, Forte och**
 123 **Vinnova.**

124

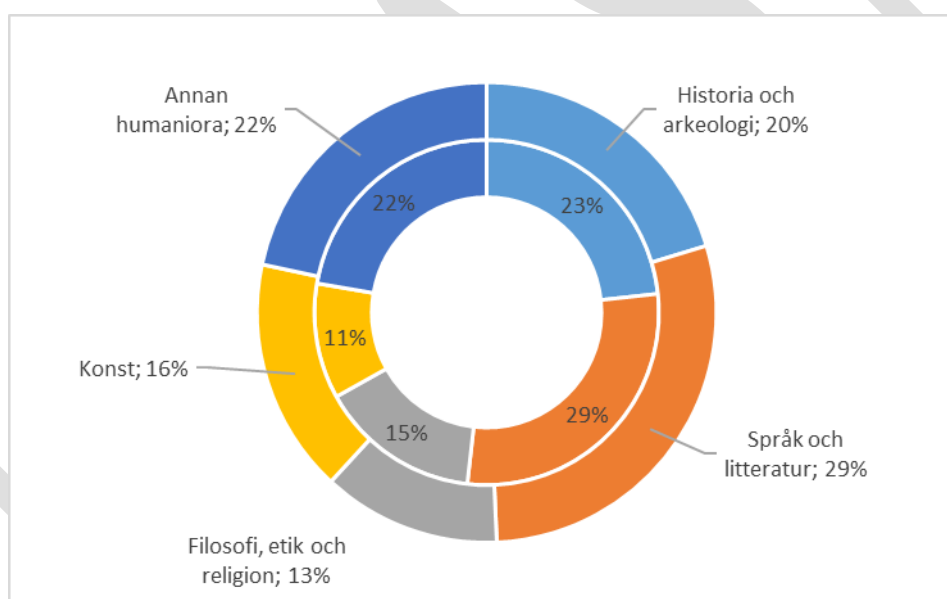
125

126 **Diagram 1.2. Högskolesektorns FoU-intäkter inom humaniora och**
 127 **samhällsvetenskap per finansieringskälla, 2011–2019 (andelar av totala FoU-**
 128 **intäkter). Källa: SCB. Not. Övriga forskningsråd består av Formas, Forte och**
 129 **Vinnova.**

130

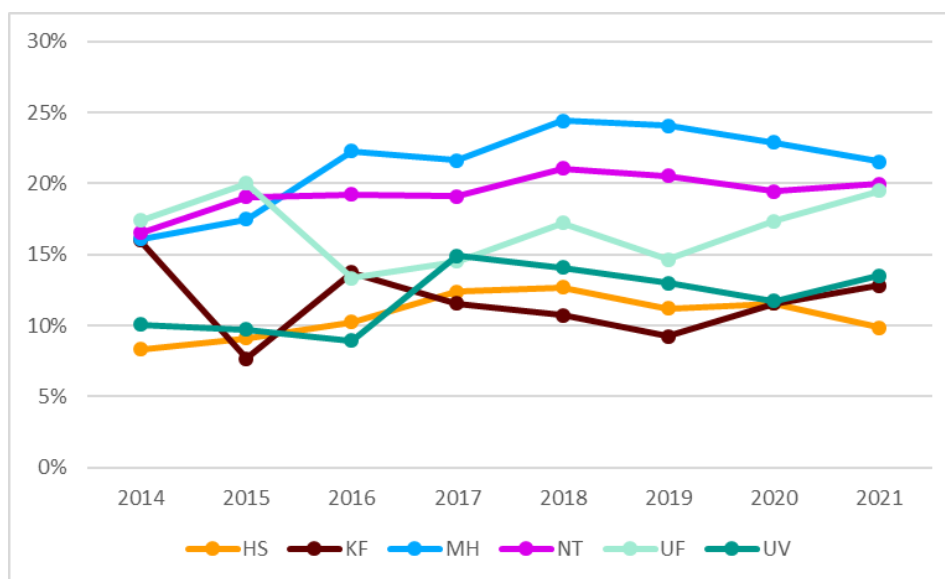
131 **Diagram 2.1. Fördelning av FoU-intäkter inom Samhällsvetenskap exkl.**
 132 **utbildningsvetenskap från samtliga finansieringskällor (yttre ring) och från**
 133 **Vetenskapsrådet (inre ring), år 2019. Källa: SCB.**

134

135 **Diagram 2.2. Fördelning av FoU-intäkter inom Humaniora och konst från samtliga**
 136 **finansieringskällor (yttre ring) och från Vetenskapsrådet (inre ring), år 2019. Källa:**
 137 **SCB.**

138 I Diagram 3 framgår beviljandegrader inom humaniora och samhällsvetenskap
 139 jämfört med Vetenskapsrådets övriga vetenskapsområden. Som framgår har HS
 140 de lägsta beviljandegraderna av samtliga vetenskapsområden och ligger på
 141 ungefär halva beviljandegraden jämfört med de två andra huvudområdena
 142 Medicin och hälsa (MH) och Natur- och teknikvetenskap (NT). HS har även
 143 lägre beviljandegrader än Utbildningsvetenskap (UV), Utvecklingsforskning
 144 (UF) och Konstnärlig forskning (KF).

145

146 **Diagram 3. Beviljandegrad per ämnesområde för fria projektbidrag, 2014–2021.**

147 Dessa låga beviljandegrader är helt avhängiga den fördelning områdena emellan
 148 som kommer från regeringen. Inom HS beviljades under perioden 2017–2021 i
 149 fria projektbidrag mellan ca 450–550 TSEK per sökande (alla sökanden
 150 inräknade). Som framgår av Tabell 1 är detta det ämnesområde som har de
 151 lägsta beviljade beloppen per sökande. En mellangrupp utgörs av
 152 utbildningsvetenskap och naturvetenskap och teknik med mellan ca 600–800
 153 TSEK per sökande. Högsta beviljade beloppen per sökande, omkring 1 MSEK,
 154 återfinns inom medicin och hälsa.

155

156 **Tabell 1: Totalt beviljat belopp per sökande per ämnesområde. Fria**
 157 **projektbidrag, 2017–2021**

ÄRK	2017	2018	2019	2020	2021
HS	497 001	536 709	480 376	493 431	435 355
KF	448 500	466 071	433 976	482 083	462 295
MH	920 945	1 134 215	1 071 000	913 988	986 158
NT	702 866	778 742	776 877	747 627	816 730
UV	742 684	699 659	705 032	625 219	692 866
Totalt	702 097	798 570	760 476	710 204	736 526

158

159 Finansiering från statliga forskningsråd och privata stiftelser kommer i olika
 160 storlekar och former. Det helt dominerande finansieringsinstrumentet är
 161 projektbidrag. Sådana projektbidrag omfattar oftast 2–4 års finansiering för små

162 forskargrupper eller enskilda forskare. Dessutom finns ett antal
 163 finansieringsinstrument som Vetenskapsrådet och andra svenska aktörer
 164 använder. Det handlar t ex om de ”medelstora” forskningsmiljöbidrag som ÄR-
 165 HS fördelar vartannat år (typisk omfattning 5–6 forskare över 5–6 år) och de
 166 programstöd som Riksbankens jubileumsfond delar ut årligen (typisk omfattning
 167 5–10 forskare över 6–8 år). Sedan 2022 finansierar Vetenskapsrådet dessutom
 168 forskarskolor, både sådana som skapar samordning mellan lärosäten och
 169 institutioner och sådana som delfinansierar doktorandutbildning. Därutöver delar
 170 svenska finansärer ut ett antal bidrag som avser att stötta enskilda forskares
 171 karriärutveckling, såsom postdokbidrag och bidrag för senare
 172 karriärkonsolidering. Däremot använder svenska finansärer idag i ringa
 173 omfattning särskilda stöd för ledande seniora forskare.

174 Vad gäller jämställdheten mellan män och kvinnor är den som framgår av Tabell
 175 2 och Diagram 4 relativt god inom detta forskningsområde. Tabell 2 visar att
 176 beviljandegraderna under senare år varit närmast identiska för män och kvinnor.
 177 Som framgår av tabell 3 finns det dock en liten men konstant
 178 underrepresentation av kvinnor som söker medel från Vetenskapsrådet jämfört
 179 med deras andel av de anställda på lärosätena.

180 **Tabell 2: Jämställdhet. Beviljandegrader 2017–2021**

År	Kvinnor	Män	Totalt
2017	14%	16%	15%
2018	13%	14%	14%
2019	14%	13%	13%
2020	12%	12%	12%
2021	12%	10%	11%

181 (Tabell 2 täcker bidragsformerna fritt projektbidrag, bidrag till forskningsmiljö,
 182 projektbidrag med inriktning inom HS, och internationell postdok inom HSUV.)

183

184 **Tabell 3: Jämställdhet. Könsfördelning i söktryck respektive i**
 185 **heltidsekvivalenter på lärosätena**

År	Söktryck		Heltidsekvivalenter	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
2017	47%	53%	49%	51%
2018	45%	55%	50%	50%
2019	47%	53%	51%	49%
2020	48%	52%	51%	49%
2021	49%	51%	Uppgift saknas	Uppgift saknas

186 (Tabell 3 täcker bidragsformerna fritt projektbidrag, bidrag till forskningsmiljö,
 187 projektbidrag med inriktning inom HS. Heltidsekvivalenterna avser forskande
 188 och undervisande personal med forskarexamen inom områdena humaniora och
 189 samhällsvetenskap. Källa: UKÄ.)

190 Den övervägande delen av Vetenskapsrådets finansiering är helt fri och
 191 tematiskt obunden. Detta antyder ett stort förtroende för forskarsamhällets
 192 förmåga att av egen kraft hitta fram till de mest angelägna forskningsfrågorna.
 193 Till denna tillit finns det goda skäl. Till exempel visar ämnesrådets förra
 194 forskningsöversikt att forskarsamhället på egen hand och betydligt snabbare än
 195 det politiska systemet förmådde identifiera centrala samhällsutmaningar som
 196 senare blev föremål för särskilda regeringssatsningar.²

197 Liknande förhållanden kan noteras även för de nya nationella
 198 forskningsprogrammen kring Brottslighet, Segregation och Digitaliseringens
 199 samhällskonsekvenser. Som framgår av analyser genomförda i arbetet med de
 200 nationella forskningsprogrammets strategiska forskningsagendor så bedrevs
 201 långt innan något nationellt forskningsprogram för dessa områden kom på plats
 202 en omfattande forskning.³ Denna uppstod som ett resultat av forskarnas egen
 203 orientering mot viktiga samhällsfrågor och intresset inom forskarsamhället
 204 ökade för dessa områden en avsevärd tid innan de blev föremål för särskilda
 205 satsningar. Sambandet mellan särskilda satsningar och identifieringen av
 206 centrala samhällsutmaningar är därför något oklart, även om sådana satsningar
 207 kan motiveras på andra vis.

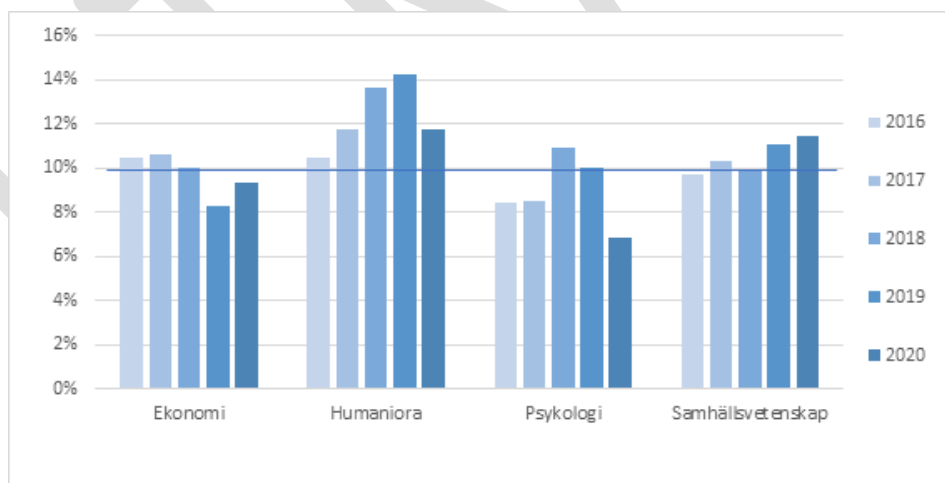
² [Bilaga till Forskningsöversikt 2019 Humaniora och samhällsvetenskap \(pdf på vr.se\)](#)

³ Forskningsagenda för det nationella forskningsprogrammet om brottslighet, Vetenskapsrådet, 2023. Forskningsagenda för det nationella forskningsprogrammet om segregation, Vetenskapsrådet, 2023. Forskningsagenda för det nationella forskningsprogrammet om digitaliseringens samhällskonsekvenser, Vetenskapsrådet, 2023.

208 Forskningen som finansieras inom nationella forskningsprogram och andra
 209 tematiska satsningar har inte sällan en tvärvetenskaplig karaktär eftersom de
 210 samhällsutmaningar som identifieras ofta är komplexa och
 211 disciplinöverskridande. Även i övrigt har numer forskning inom humaniora och
 212 samhällsvetenskap en påtagligt tvärvetenskaplig karaktär. Det förekommer en
 213 hel del tvärvetenskapligt forskningsamarbete både mellan enskilda ämnen inom
 214 detta forskningsområde och med ämnen som ligger inom medicinsk eller
 215 naturvetenskaplig forskning.

216 Tvärvetenskap uppmuntras av många finansiärer, inte minst Vetenskapsrådet.
 217 Det finns särskilda finansieringsinstrument för tvärvetenskap, både inom HS-
 218 området och för samarbeten med andra vetenskapsområden. Man kan dessutom
 219 notera att tvärvetenskapligt inriktad forskning på det hela taget klarar sig väl i
 220 den disciplinorienterade ordinarie beredningen, med något högre
 221 beviljandegrader än dem man finner för inomdisciplinär forskning.⁴

222 Svensk forskning inom humaniora och samhällsvetenskap står sig också väl
 223 internationellt. Som framgår av Diagram 5 citeras svensk forskning inom
 224 humaniora och samhällsvetenskap i paritet med de främsta länderna. Även om
 225 citeringar långt från är detsamma som kvalitet – vilket i synnerhet gäller för
 226 humaniora och samhällsvetenskap där bara en del av den samlade forskningen
 227 ingår i de internationella databaserna – visar det i alla fall att svensk forskning
 228 får internationell uppmärksamhet i den grad man kan förvänta sig. Punktvisa och
 229 mer innehållsbaserade utvärderingar tyder också på att svensk forskning på
 230 området håller god kvalitet i jämförande perspektiv.⁵

231

232 **Diagram 5. Andelen svenska publikationer inom samhällsvetenskap och humaniora**
 233 **som är bland de tio procent högst citerade i världen, världsgenomsnittet är således**
 234 **tio procent. Källa: Clarivate Analytics.**

235 Svensk forskning inom humaniora och samhällsvetenskap har stora
 236 internationella konkurrensfördelar när det gäller tillgången på data. De svenska

⁴ Datapaket till ämnesråd och kommittéer, Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap, maj 2022.

⁵ [Quality and impact of research in political science in Sweden 2021 \(pdf på vr.se\)](#)

237 personbaserade registren har till exempel få om ens några motsvarigheter på
238 andra håll. Detsamma gäller svenska historiska data där tidsseriernas omfattning
239 vad gäller tidsspann och detaljrikedom saknar internationellt motstycke.

240 Den goda tillgången på persondata är av stor betydelse för uppbyggnad och drift
241 av nationella infrastrukturer för att skapa, kurera och tillhandahålla data. Men
242 relevanta infrastrukturer för området omfattar naturligtvis också
243 laboratoriemiljöer med experimentell utrustning liksom arkiv och bibliotek för
244 bevarande och tillhandahållande av textbaserade datamaterial. Här föreligger en
245 arbetsdelning mellan forskningsfinansiärer och lärosätena där de förstnämnda (i
246 första hand Vetenskapsrådet) finansierar infrastruktur av gemensamt nationellt
247 intresse medan lärosätena i varierande grad finansierar lokala infrastrukturer.

248 Forskarsamhället har i stor utsträckning börjat se finansiering av gemensamma
249 infrastrukturer som kollektiva nyttigheter där ny forskningsmark kan brytas
250 genom att slå sig samman i större konstellationer. Samtidigt återstår dock stora
251 behov av infrastruktursatsningar inom humaniora och samhällsvetenskap som
252 för närvarande inte täcks av forskningsfinansiärer eller lärosäten. Till exempel är
253 den allra största delen av relevant textmaterial som tillhandahålls av bibliotek
254 och arkiv fortfarande inte digitaliserat vilket gör tillgängliggörandet av dessa
255 material för forskning sårbart och omständligt. Behovet av ytterligare
256 infrastrukturella satsningar för området understryks också av att det blott är en
257 mindre del av finansieringen av nationella infrastrukturer som kommer
258 humaniora och samhällsvetenskap till del.

259 När det gäller den internationella infrastrukturen går en mycket liten del av
260 denna till humaniora och samhällsvetenskap. Denna finansiering domineras av
261 stora internationella anläggningar inom NT-området medan den internationella
262 infrastruktur som har sin tyngdpunkt inom humaniora eller samhällsvetenskap är
263 närmast försumbar.

264 Ifråga om andra internationella forskningsfinansieringssamarbeten är det
265 framförallt ramverksprogrammet inom Europeiska unionen som är av stor
266 betydelse för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. Här återfinns dels
267 Europeiska forskningsrådets utlysningar av medel för framstående forskare på
268 olika karriärsteg (Starting Grants, Consolidator Grants, Advanced Grants), dels
269 de tematiserade utlysningarna för multinationella team av forskare. Utöver detta
270 så deltar Sverige via VR i nordiska finansieringssamarbeten inom NordForsk
271 samt multilaterala europeiska forskningsfinansieringssamarbeten inom
272 samhällsvetenskap (Norface) och humaniora (HERA).

273 En viktig förändring i forskningslandskapet är den större vikt man från politiskt
274 håll lagt vid att den forskning som finansieras behöver kommuniceras tydligare
275 till beslutsfattare och allmänhet. Detta inkluderar uppmuntran av samverkan med
276 aktörer utanför forskarvärlden när forskningen designas, genomförs och
277 kommuniceras. Ibland ingår till och med krav om samverkan som villkor för att
278 forskningen ska finansieras. Vetenskapsrådet har dock på denna punkt varit mer
279 återhållsamt och menar att samverkan ska uppmuntras när den tydligt bidrar till
280 forskningens kvalitet. Istället har man lagt vikt vid att tydligare kommunicera

281 samhällsrelevansen i den fria forskningens resultat. I allmänhet bör man notera
282 att den forskarinitierade forskningen inom humaniora och samhällsvetenskap
283 alltid haft ett stort inslag av samverkan med aktörer utanför forskarvärlden, som
284 myndigheter, företag och andra organisationer, liksom med grupper som direkt
285 berörs av den aktuella forskningen.

286 Vad gäller forskningsetiken har man sett en tydlig juridifiering. Den för forskare
287 relevanta lagstiftningen har i allt väsentligt kvarstått oförändrad sedan 2003,
288 även om straffsatserna för lagöverträdelser har skärpts. Inrättandet av
289 Etikprövningsmyndigheten (EPM) 2019 och Överprövandenämnden för
290 etikprövning (ÖNEP) 2020, som även har som uppdrag att genomföra
291 egeninitierad tillsyn, har dock gjort att juridiska överväganden på senare tid fått
292 en betydligt större roll i forskningsetikens praktiska hantering på lärosäten och i
293 forskarsamhället.

294 **3 Utmaningar och utvecklingsmöjligheter**

295 **3.1 Forskningsfinansiering och tematiska satsningar**

296 För ÅR-HS del är den absolut viktigaste utmaningen områdets låga
297 beviljandegrader. Som framgick ovan är finansieringsgraden för fri och obunden
298 forskning inom humaniora och samhällsvetenskap alldeles för låg i jämförelse
299 med andra ämnesområden. Detta får flera olyckliga konsekvenser. En är
300 självklart att en hel del forskning av mycket god kvalitet inte kan finansieras i
301 det skarpa konkurrensläget. En annan är att beredningen av ansökningar riskerar
302 att urholkas och demoraliseras av alltför låga beviljandegrader. Vid mycket låga
303 beviljandegrader tenderar ett mått av slump leta sig in i avgränsningen mellan de
304 som beviljas och inte beviljas medel.

305 Den budgetökning som under senare år kommit forskning inom humaniora och
306 samhällsvetenskap till del har till övervägande delen kommit i form av särskilda
307 tematiska satsningar, som nationella forskningsprogram och andra mer
308 kortsiktiga satsningar. Detta innebär att balansen mellan fri och tematiskt
309 orienterad forskningsfinansiering håller på att förskjutas. Den andel av
310 Vetenskapsrådets finansiering som har tematisk inriktning inom humaniora och
311 samhällsvetenskap förväntas gå från ca en femtedel 2020 till en tredjedel 2025.

312 De många och delvis överlappande särskilda satsningarna har dessutom förstärkt
313 fragmenteringen av forskningsfinansieringen. Det blir allt svårare för forskare att
314 orientera sig i utbudet av finansieringsmöjligheter samtidigt som den
315 administrativa bördan hos forskningsfinansiärerna ökat påtagligt. Detta är
316 knappast något som gynnar forskningens kvalitet.

317 De tematiska satsningarna har å andra sidan medfört mer ekonomiska resurser
318 för i första hand samhällsvetenskaplig forskning eftersom många av dessa
319 särskilda satsningar kommit just här. I frånvaron av tematisk finansiering hade
320 försörjningsläget för forskarna med stor sannolikhet sett ännu sämre ut.
321 Dessutom har de tematiska utlysningarna en fördel i att forskarna inom ett visst
322 område har lättare att finna varandra för utbyten och samarbeten samtidigt som
323 forskningen blir mer synlig för beslutsfattare och andra intressenter.

324 Det är av stor betydelse hur dessa tematiska satsningar hanteras av
325 forskningsfinansiärerna. Som ett sätt att hantera särskilda satsningar inom det
326 utrymme som regeringsuppdragen ger har ÅR-HS valt att göra utlysningarna så
327 breda och öppna som möjligt och även i övrigt skapat en beredning som liknar
328 den öppna utlysningen så mycket som möjligt. På detta sätt kan
329 forskarsamhällets kompetens och kreativitet nyttjas på bästa vis. Alltför smalt
330 inriktade utlysningar och explicita krav på obligatorisk samverkan med aktörer
331 utanför forskarvärlden riskerar att istället begränsa forskningens frihet och
332 därmed hämma dess kreativitet och kritiska potential.

333 3.2 Tvärvetenskap och infrastrukturer

334 Som påpekades ovan har tvärvetenskap kommit att bli allt viktigare och det finns
 335 olika finansieringsinstrument som syftar till att stärka sådan forskning.
 336 Ämnesrådet ser positivt på denna utveckling och menar att det är sannolikt att
 337 många vetenskapliga framsteg framgent kommer att grundas i tvärvetenskaplig
 338 forskning. Samtidigt är det viktigt att tvärvetenskapliga utlysningar och andra
 339 finansieringsmöjligheter styrs av forskningsproblemens art och inte av påbud
 340 från finansiärerna. Även rent inomdisciplinära forskningsprojekt är naturligtvis
 341 viktiga för forskningsmässig fördjupning och koncentration. Starka discipliner
 342 och framgångsrik tvärvetenskap står dessutom inte i någon motsättning. Tvärtom
 343 kräver ett framgångsrikt tvärvetenskapligt samarbete djupa ämnesmässigt
 344 förankrade kunskaper och färdigheter och det är ofta inom vetenskapliga
 345 discipliner sådana kunskaper och färdigheter förmedlas. Det viktiga är att
 346 finansieringsinstrumenten inte försvårar tvärvetenskaplig samling och inriktning
 347 där sådan är motiverad. Det är också viktigt att de forskare som tidigt i karriären
 348 etablerar en tydlig tvärvetenskaplig profil inte får svårt att erhålla tjänster på
 349 lärosäten och andra forskningsinstitutioner.

350 Radikal tvärvetenskap – där ämnen som sällan kommer i kontakt med varandra
 351 kan hitta produktiva samarbetsformer – är potentiellt synnerligen värdefull.
 352 Utlysningar i syfte att skapa sådana konstellationer av forskare finns nu både hos
 353 Vetenskapsrådet och hos andra forskningsfinansiärer (t ex NordForsks satsning
 354 på interdisciplinär forskning) och har skapat mycket lovande samarbeten. I
 355 sådana samarbeten är det av stor vikt att alla de ingående disciplinerna och
 356 perspektiven ges likvärdig vikt och status. Ibland har det – t ex i EU:s
 357 utmaningsdrivna delar av ramverksprogrammen – funnits en olycklig tendens till
 358 att humaniora och samhällsvetenskap reduceras till stödfunktioner i projekt som
 359 till övervägande delen har en medicinsk eller naturvetenskaplig inriktning. Det
 360 är inte en konstruktiv grund för produktiva samarbeten mellan skilda
 361 vetenskapsområden.

362 Om tvärvetenskap är en viktig kollektiv angelägenhet för forskarsamhället är
 363 satsningar på gemensam infrastruktur en annan. Här är det viktigt att finna
 364 former och nivå på finansiering av sådana infrastrukturer som är lämplig för
 365 humaniora och samhällsvetenskap.⁶ Området är sällan eller aldrig i behov av
 366 stora anläggningar som kräver hög grad av samordning och kraftsamling. Istället
 367 är de flesta infrastrukturer av nationellt intresse av ”medelstor” karaktär. För att
 368 komma ifråga för nationell finansiering krävs idag ofta att dessa medelstora
 369 infrastrukturer slår sig samman till stora konstellationer, vilket inte sällan medför
 370 ökad byråkratisering och ökade transaktionskostnader som inte nödvändigtvis
 371 motsvaras av stora forskningsmässiga samordningsvinster. Vidare så ligger
 372 nästan alltid den stora kostnadsposten för infrastrukturer inom detta område på
 373 personal medan själva investeringskostnaderna ofta är mycket små. Den
 374 nationella finansieringen av infrastrukturer behöver därför ta hänsyn till olika

⁶ Avsnitten om infrastruktur bygger till delar på Maria Stanfors och Stefan Gelfgren
 "Rapport till RFI angående forskningsinfrastruktur inom humaniora och
 samhällsvetenskap", Vetenskapsrådet, 2020.

375 forskningsområdets skilda karaktär och anpassa finansieringens struktur och
 376 former efter dessa. Ett sådant utpräglat ”portföljtänkande” skulle också minska
 377 risken för att fördyringar av stora internationella infrastrukturer på NT-sidan
 378 tränger undan viktiga infrastruktursatsningar inom HS-området.

379 Ett infrastrukturellt problem av högsta rang för forskare inom humaniora och
 380 samhällsvetenskap är att en så liten del av bibliotekens och arkivens samlingar är
 381 digitaliserade. Detta gör systemet sårbart, vilket visades på ett närmast
 382 övertydligt vis under Covid19-pandemin, då forskare under lång tid inte kunde
 383 komma åt de samlingar av tryck, handskrift och föremål som deras forskning var
 384 helt beroende av. Dessutom pågår på biblioteken en fortlöpande gallring av
 385 tryckta samlingar, som är vare sig systematisk eller transparent. Denna gallring
 386 äger inte sällan rum utan att forskarsamhället konsulteras och det saknas en
 387 övergripande nationell samordning och strategi för vad dessa gallringar ska
 388 omfatta. Detta riskerar att för alltid omöjliggöra forskning av vital betydelse. På
 389 motsvarande vis är det helt nödvändigt att forskarsamhället konsulteras när
 390 Statistiska centralbyrån och andra statistikproducenter gallrar i sina tidsserier
 391 och indikatorer, så att inte viktiga datamaterial för forskningen förstörs.

392 3.3 EU:s forskningsfinansiering

393 När det gäller EU:s forskningsfinansiering ser ämnesrådet framförallt två
 394 utmaningar för det svenska forskarsamhället att ta sig an. Den ena är att alltför få
 395 svenska forskare inom humaniora och samhällsvetenskap söker bidrag från
 396 europeiska forskningsrådet (European Research Council, ERC).⁷ Det finns goda
 397 skäl att tro att fler ansökningar från Sverige också skulle leda till fler beviljade
 398 bidrag. På aggregerad landsnivå finns nämligen ett starkt samband mellan hur
 399 många bidrag som söks från ERC och hur många som så småningom beviljas.
 400 Läget är på intet vis prekärt men här synes ändå finnas en betydande
 401 förbättringspotential. Sannolikt är dock de insatser som svenska
 402 forskningsfinansiärer och lärosätenas Grant Offices kan göra sannolikt av
 403 mindre betydelse i sammanhanget (även om de är viktiga när forskare väl
 404 bestämt sig för att söka). Istället är det främst i de lokala forskningsmiljöerna
 405 som forskare uppmuntras till eller avskräcks från att söka ERC-bidrag. Det tycks
 406 bland många forskare finnas en uppfattning att dessa bidrag är mycket svåra att
 407 få och synnerligen krångliga att administrera. Inget av detta är sant – i själva
 408 verket ligger beviljandegraden på ungefär samma nivå som för projektbidrag på
 409 Vetenskapsrådet och den administrativa bördan är inte påtagligt större än den för
 410 de nationella bidragen – och detta skulle behöva framhållas tydligare i de
 411 forskningsmässigt starka lokala miljöerna.

412 Vad gäller den mer utmaningsdrivna forskningsfinansieringen inom den så
 413 kallade andra pelaren i EU:s ramprogram Horisont Europa finns andra
 414 utmaningar. Dessa har en utpräglad top-down-karaktär där definierade

⁷ Detta avsnitt bygger på rapporten [Söktryck och framgång vid Europeiska forskningsrådet 2020 En analys med fokus på humaniora och samhällsvetenskap i Sverige, Vetenskapsrådet, 2020 \(pdf på vr.se\)](#), [Söktryck och framgång vid Europeiska forskningsrådet \(vr.se\)](#)

415 samhällsutmaningar specificeras och inlöses i utlysningar som inte sällan har en
 416 mycket detaljerad inriktning som i sin tur kan göra det svårt för forskarna att
 417 formulera de forskningsmässigt mest motiverade frågorna. Ibland är det
 418 dessutom svårt att se exakt var de detaljerade utlysningarna kommer från och
 419 varför just dessa setts som angelägna. Synpunkter på program och utlysningar
 420 efterfrågas ofta med mycket korta tidsmarginaler och det är svårt att spåra
 421 huruvida synpunkter får några effekter på programtexter och utlysningar. Vidare
 422 är dessa bidrag förhållandevis administrativt betungande att driva och
 423 åiterrapportera vilket äter värdefull tid som kunde användas till forskning.
 424 Sammantaget gör detta att de starkaste svenska forskarna – som kan hitta annan
 425 finansiering för sin forskning – inte söker i dessa utlysningar i den grad som
 426 vore möjligt. Här finns utrymme för betydande förbättringar som kräver ett
 427 långsiktigt och systematiskt arbete för att på lång sikt kunna påverka
 428 utformningen av EU:s forskningsfinansiering.

429 3.4 Forskningens integritet och forskningsetik

430 De ståndpunkter och rekommendationer som återfinns i denna översikt andas
 431 som framgår stor tilltro till forskarnas och forskarsamhällets egen förmåga att
 432 identifiera och ta sig an de mest angelägna samhällsfrågorna. För att en sådan
 433 tilltro ska vara befogad och kunna upprätthållas även i förhållande till allmänhet
 434 och beslutsfattare krävs naturligtvis att forskarsamhället av egen kraft kan
 435 upprätthålla sin etik och integritet.⁸ Under senare tid har uppmärksammade fall
 436 av oredlighet i forskning framkallat ifrågasättanden av forskningens pålitlighet
 437 och forskarnas hederlighet och lett till krav på åtgärder.

438 Oredlighet i forskningen är naturligtvis ett problem som måste motverkas och
 439 stoppas. Men frågan om forskningens integritet är större än så. Det handlar i
 440 många fall om mer subtila förhållanden. Det kan handla om en stark vilja att
 441 hitta spännande forskningsresultat som driver forskaren att hantera data och
 442 analyser på problematiska vis. Eller om svårigheterna att skilja forskarrollen från
 443 rollerna som aktivist eller rådgivare. Det kan också röra sig om
 444 forskningsområden som forskare undviker för att det personliga obehaget blir för
 445 stort. Här finns starka skäl till systematisk reflektion i forskarsamhället och
 446 etablerande av (incitaments)strukturer som stärker snarare än undergräver
 447 forskningens integritet.

448 Som framgått har den juridiska tillsynen av forskningsetiken skärpts. Vissa
 449 aspekter av detta har framkallat stor oro bland forskare och lett till en omfattande
 450 debatt kring eventuella negativa följder av den rättsliga regleringen och tillsynen
 451 på området.⁹ Denna oro grundas i oklarheter ifråga om hur gällande lagstiftning

⁸ Frågor kring forskningens integritet avhandlades på en särskild heldagskonferens i Vetenskapsrådets regi, 16 mars 2022. [Temadag om forskningens integritet - Vetenskapsrådet \(vr.se\)](#)

⁹ Se t ex debatt och rapportering i Universitetsläraren: "[Det var en chock att bli åtalsanmäld](#)", 9 februari 2022; "[Både ÖNEP och åklagare famlar i det nya systemet](#)", 9 februari 2022; "[Klargörande från ÖNEP om känsliga personuppgifter](#)", 25 mars 2022; "[Etikgranskning stoppade doktorand – år av arbete förlorat](#)", 7 april 2022; "[Ny tillämpning](#)

452 ska tolkas och vilken rättspraxis som gäller. Dessa oklarheter har förvisso
 453 funnits ända sedan lagen om etikprövning tillkom 2003, men den skärpta
 454 tillsynen och utvecklade tillståndspraxisen har aktualiserat dessa oklarheter och
 455 skapat förvirring och rädsla bland forskare.

456 En sådan oklarhet rör frågan om hur överskottsinformation från intervju- och
 457 observationsbaserad forskning ska hanteras.¹⁰ Det kan handla om forskning som
 458 inte avsetts beröra känsliga personuppgifter och därför inte etikprövats men ändå
 459 kommit att inkludera sådana. Det är svårt att på förhand veta exakt vad
 460 intervjupersoner kommer att berätta eller exakt vad observationerna gör synligt
 461 och när väl data finns på plats är det för sent att etikpröva projektet. Ingen
 462 forskare vill hamna i en situation där datainsamling behöver pausas medan
 463 etiktillstånd inhämtas, där intressanta forskningsresultat inte kan rapporteras
 464 eller där forskningsmaterial måste kasseras för att det innefattar känsliga
 465 personuppgifter. Därför torde etiktillstånd behöva sökas för en mycket stor del
 466 av datainsamlingar som inkluderar öppen interaktion med människor. Frågan är
 467 om detta verkligen var vad lagstiftaren avsåg.

468 En annan oklarhet handlar om vad exakt som är en ”känslig personuppgift”.
 469 Lagen anger att frågor om bland annat politiska åsikter, religiös åskådning,
 470 hälsa, och facklig tillhörighet utgör känsliga personuppgifter, men det är långt
 471 ifrån självklart hur detta ska operationaliseras. För att ta ett exempel, vad utgör
 472 en fråga om ”politiska åsikter”? En snäv tolkning ger vid handen att det handlar
 473 om hur människor röstar eller vilka partisympatier de har. En vid tolkning
 474 innefattar varje yppande av åsikt i någon samhällspolitisk fråga, vilket torde
 475 innebära att en mycket stor andel av forskningen skulle behöva etikprövas.
 476 Definitionen av vad som utgör en känslig personuppgift förefaller varken
 477 glasklar eller stabil över tid och skapar stor osäkerhet bland forskare om vad som
 478 egentligen gäller. Till denna osäkerhet bidrar också att olika myndigheter kan
 479 tolka lagen på skilda vis, så att det som är praxis på lärosätena inte
 480 nödvändigtvis är detta hos EPM eller hos ÖNEP.

481 Ett tredje moment som skapat oro är hur avvikelser ska hanteras. ÖNEP har i
 482 sina försök att få klarhet i gällande praxis valt att åtalsanmäla det som inte är i
 483 överensstämmelse med lagen. Domstolarna har emellertid i de flesta fall valt att
 484 inte pröva dessa anmälningar varför tillsynsmyndigheten lämnats utan
 485 vägledning i frågan om exakt hur gällande lag ska tolkas. Bland forskare har
 486 åtalsanmälningarna lett till stor osäkerhet och påtaglig rädsla för rättsliga
 487 konsekvenser.

[av etikprövningslagen orimligt kostsam och tidsödande](#), 28 april 2022; [Bortom forskningsetiken skymtar omdömesfrågan](#), 12 maj 2022; [Ministern: ”Jag nås av oron kring etiklagen”](#), 9 juni 2022; och panelsamtal i tidskriften Sociologisk forskning, [Att bedriva sociologisk forskning i en tid av byråkratiserad etikprövning](#).

¹⁰ Diskussionen i detta och de följande styckena utgår från presentation av Johan Modin, Direktör vid Etikprövningsmyndigheten, "Känsliga personuppgifter och etikprövningslagen", vid Vetenskapsrådets ämnesråd för humaniora och samhällsvetenskap, 23 maj 2022.

488 En sista oklarhet gäller hur forskning där data samlas in utomlands ska hanteras.
 489 Här förefaller EPM ha rört sig från ståndpunkten att sådan forskning ska
 490 hanteras av tillståndsgivande myndigheter i det land där data samlas in, till att
 491 hävda att om någon del av forskningsprocessen (såsom dataanalys och
 492 rapportförfattande) äger rum i Sverige ska den etikprövas här. Eftersom lagen
 493 inte förändrats, utan endast praxis, skapar detta oklarheter som kan vara särskilt
 494 besvärliga att hantera i internationella samarbeten. Vidare kan den praxis som
 495 rådde vid själva datainsamlingstillfället vara en annan än den som råder när data
 496 ska analyseras och så småningom arkiveras vilket också skapar osäkerhet.

497 Det är inte lätt att bedöma i vilken mån de problem som rapporteras bygger på
 498 felaktiga föreställningar hos forskarna, i vilken mån de är ett resultat av en
 499 försiktighetskultur bland lärosätenas jurister, och i vilken mån de är reella
 500 problem orsakade av praxis inom tillstånds- och tillsynsmyndigheter. Alla
 501 strävar efter att göra rätt men oklarheter kvarstår. Som ett litet men tydligt
 502 exempel så har de mallar som EPM tillhandahåller för att inhämta samtycke från
 503 intervjupersoner av många forskare kommit att uppfattas som något man måste
 504 använda och som kan försvåra interaktionen med intervjupersonerna.

505 I allmänhet finns en risk att den nuvarande rättsliga regleringen och tillsynen av
 506 forskningsetiken leder forskarna i riktning mot ett juridifierat och regelföljande
 507 förhållningssätt, där det viktiga blir att göra rätt ur en rent juridisk synvinkel
 508 snarare än att tillämpa ett gott etiskt och professionellt omdöme. Det man önskar
 509 av forskarsamhället är ju en omsorgsfullt reflekterad praktik på det
 510 forskningsetiska området, där frågan om hur man undviker att människor lider
 511 skada eller obehag av den forskning de ingår i är levande genom hela
 512 forskningsprocessen. Här har också forskningsfinansiärerna ett ansvar för att
 513 denna typ av reflekterande överväganden ingår i forskningsprojektens design
 514 och bedöms som del av forskningens allmänna kvalitet.

515 3.5 Strategiska utvärderingar

516 En annan utmaning för forskningsområdet rör omfattningen och inriktningen på
 517 särskilda utvärderingar av forskningens kvalitet och genomslag. Alla lärosäten
 518 utför idag någon form av periodiska utvärderingar av sin egen forskning.
 519 Därutöver granskar UKÄ universitetens kvalitetsarbete medan Vetenskapsrådet
 520 har regeringens uppdrag att göra nationella utvärderingar av discipliner och
 521 forskningsområden.

522 Det är oklart i vilken mån denna utvärderingsverksamhet verkligen bidrar till att
 523 höja forskningens kvalitet och genomslag. Det är inte uppenbart på vilket sätt
 524 resultaten kan användas av lärosäten, forskningsfinansiärer och
 525 forskningsmiljöer för att stärka verksamheten. Resultaten inskränker sig oftast
 526 till ett konstaterande att vissa faktorer finns eller inte finns på plats, eller till
 527 ”ligatabeller” över olika miljöers prestationer. Det är i det närmaste omöjligt att
 528 ur dessa utvärderingar få någon tydlig bild av framgångsfaktorer eller praktisk
 529 vägledning ifråga om hur forskningsmiljöer bör organiseras eller forskare
 530 rekryteras. Dessa utvärderingar har idag nästan uteslutande en legitimerande
 531 funktion i det att de presenterar för beslutsfattare vilken forskning som bedrivs

532 för skattebetalarnas pengar och huruvida denna är av god kvalitet. Detta är
 533 naturligtvis inte oväsentligt men frågan är om så mycket möda ska användas för
 534 ett så begränsat syfte.

535 Ett alternativ till dagens nationella utvärderingar skulle vara att i högre
 536 utsträckning inrikta sådana på strategiskt intressanta områden och
 537 forskningsmiljöer. Här kunde det vara av intresse både att studera internationellt
 538 framgångsrika miljöer, områden i snabb tillväxt ('take-off'), områden som gått
 539 tillbaka eller stagnerat och områden som länge dragits med problem ifråga om
 540 kvalitet och aktivitet. Här skulle man kunna få en bild av vad det är som skapar
 541 framgång och motgång och vilka strategier och förhållningssätt som är de
 542 lämpligaste för att förbättra ett område eller behålla en stark position.

543 Att identifiera sådana strategiskt intressanta områden är naturligtvis en grannliga
 544 och komplicerad uppgift. Ämnesrådet menar dock att en sådan inriktning på
 545 utvärderingsverksamheten skulle ha potential att stärka forskningsmiljöer och
 546 förbättra forskningens kvalitet vilket dagens utvärderingar inte riktigt har. Vi vill
 547 vara tydliga med att det alternativ vi skisserar är just ett **alternativ**, inte ett
 548 **tillägg** till de nuvarande nationella utvärderingarna. Forskarsamhället är inte
 549 betjänt av **fler** utvärderingar, bara av **bättre** sådana.

550 3.6 Meritering och rekrytering

551 En central fråga för forskningsrådets framtid rör frågan om hur meriter ska
 552 bedömas och hur rekryteringen till forskningsmiljöerna fungerar. Här vill ÄR-
 553 HS för det första understödja den rörelse på europeisk nivå som strävar mot en
 554 breddad meritbedömning och ett minskat beroende av kvantitativa indikatorer
 555 (som citeringsindex och impact-faktorer) i bedömning av publiceringsmeriter.¹¹
 556 Dagens situation uppvisar vissa dysfunktionella drag, som publikationshets,
 557 ensidigt gynnande av särskilda publiceringsformer och -kanaler, meningslösa
 558 och tidsödande rankningar av individer och forskningsinstitutioner och en
 559 underinvestering i väsentliga forskningsuppgifter utöver det rena publicerandet.
 560 Det senare handlar till exempel om meritvärdet av att bygga upp och underhålla
 561 väsentliga infrastrukturer eller att upprätthålla centrala faktorer i en väl
 562 fungerande forskningskultur (handledning, seminarier, m m). Kvantitativa
 563 indikatorer kan vara användbara om de används med förnuft och som ett av flera
 564 inslag i bedömningar. Men de får aldrig ersätta en faktisk bedömning av
 565 innehållet i det som publiceras och en bedömning av meriter som omfattar även
 566 annat än publikationer.

567 Samtidigt är det viktigt att vara försiktig ifråga om förändringar av
 568 meritbedömningen. Det centrala måste hela tiden vara forskningens kvalitet och
 569 vilka insatser som gagnar denna. Löst definierade kriterier ifråga om meriter
 570 riskerar att lägga alltför stor vikt vid vad forskaren berättar om sina förtjänster

¹¹ [Beskrivning av Science Europes hållning rörande sakkunnigbedömning - Science Europes hemsida.](#) .

571 jämfört med vad som faktiskt åstadkommits. Lösa kriterier torde dessutom ha
572 negativa konsekvenser ifråga om jämställdhet och mångfald.

573 För det andra vill ämnesrådet understryka vikten av att bättre fungerande tjänster
574 för alla karriärsteg kan tillhandahållas genom en tydligare samverkan mellan
575 lärosäten och forskningsfinansiärer. Till största delen är frågan om rekrytering
576 och tydliga karriärvägar en fråga som lärosätena äger. Detta förhindrar dock inte
577 att man genom dialog och de goda exemplens makt kan hitta gemensamma
578 vägar framåt som skapar långsiktigt hållbara arbetsvillkor och karriärmöjligheter
579 för forskare som stimulerar rörlighet och intellektuell förnyelse. Här finns till
580 exempel en möjlighet för forskningsfinansiärer att stimulera ökad rörlighet
581 genom att utlysa forskningsbidrag och andra stöd där vikten av rörlighet tydligt
582 framhålls. Idag varierar former för rekrytering avsevärt mellan olika
583 forskningsmiljöer. Vissa rekryterar framgångsrikt på en internationell akademisk
584 arbetsmarknad medan andra är i huvudsak internt rekryterade. På det hela taget
585 är rörligheten mellan lärosäten och forskningsmiljöer relativt liten inom svensk
586 forskning vilket även gäller humaniora och samhällsvetenskap.¹²

¹² [Forskningsbarometern 2021 - Vetenskapsrådet \(pdf på vr.se\)](#), 2021, s.56-57;
[Rekrytering av forskare och lärare med doktorsexamen vid svenska lärosäten \(pdf på vr.se\)](#), 2016, s. 17-18.

587 4 Rekommendationer

588 Den första och viktigaste rekommendationen från ämnesrådet är att
589 finansieringen av den fria forskningen inom humaniora och samhällsvetenskap
590 är i starkt behov av en kraftfull förstärkning. I 2019 års forskningsöversikt
591 angavs en resursförstärkning om 50% som en rimlig nivå och vi ställer oss i
592 denna översikt bakom denna slutsats. Detta skulle för Vetenskapsrådets del på
593 sikt göra en höjning av beviljandegraden från nuvarande 10–11% till 15–16%
594 möjlig. Detta skulle avsevärt minska den nackdel forskare inom humaniora och
595 samhällsvetenskap har jämfört med forskare inom andra ämnesområden och
596 därmed göra att mycken potentiellt värdefull forskning som idag inte finansieras
597 kan genomföras.

598 För den framtida finansieringen ser ämnesrådet att den nuvarande mixen av små
599 och medelstora satsningar varit tillfredsställande. Såväl enskilda
600 forskningsprojekt (typisk storlek 1–4 forskare, 5–6 MSEK över 3–4 år) som
601 bredare medelstora forskningsprojekt (typisk storlek 4–8 forskare, 15–20 MSEK
602 över 5–6 år) bör ingå i mixen av det som finansieras. Därmed kan också de
603 satsningar ämnesrådet ansvarar för på ett värdefullt sätt komplettera de större
604 program- och excellensmedel som Vetenskapsrådets styrelse, Riksbankens
605 jubileumsfond och Europeiska forskningsrådet utlyser.

606 Vad gäller tematiska satsningar inom ämnesrådets ansvarsområde avser
607 ämnesrådet att även i framtiden vara synnerligen återhållsam med egna
608 satsningar. Denna och tidigare forskningsöversikter visar att forskarsamhället på
609 egen hand klarar att identifiera centrala samhällsutmaningar i sin forskning och
610 snabbt styra om forskningen mot nya brännande samtidsfrågor. Det snabbaste
611 och mest effektiva sättet att få en samhällsrelevant forskning är alltså att satsa
612 mer på den fria forskarstyrda forskningen.

613 Ifråga om de tematiska satsningar som ändå torde komma i form av särskilda
614 regeringssatsningar (såsom nationella forskningsprogram och andra särskilda
615 satsningar) är det av vikt att dessa blir långsiktiga och breda och utformas så att
616 forskarsamhällets kreativitet tas till vara på bästa sätt. De tematiska
617 satsningarnas innehåll och struktur bör utformas i dialog med forskarsamhället
618 utifrån ett tydligt definierat långsiktigt kunskapsbehov. Inrättande av former för
619 rådslag med forskarsamhället är därför viktiga om de tematiska satsningarna ska
620 resultera i forskning av högsta kvalitet. Utlysningar inom sådana särskilda
621 satsningar bör i största möjliga mån modelleras efter forskningsfinansiärernas
622 öppna utlysningar. Ämnesrådet betonar också att forskningssatsningar inte bör
623 styras av en politisk vilja att lyfta fram vissa samhällsfrågor som särskilt
624 behjärtansvärda eller vissa grupper som särskilt drabbade – utan av ett
625 långsiktigt kunskapsbehov ifråga om centrala samhällsutmaningar. Därmed bör
626 sådana satsningar begränsas till de mest angelägna områdena.

- 627 Tvärvetenskapliga projekt och miljöer bör främjas och utvecklas.
628 Finansieringsinstrument ska inte utformas så att de riskerar att försvåra tvär- och
629 mångvetenskapliga angreppssätt men tvärvetenskapliga insatser bör motiveras
630 utifrån forskningens behov och forskningsproblemens karaktär snarare än att
631 föreskrivas av finansierare. Tvärvetenskapliga karriärer bör inte missgynnas.
- 632 Ämnesrådet ser det som prioriterat att stärka bättre fungerande karriärvägar och
633 öppen meritokratisk rekrytering. Satsningar på postdoktorsbidrag och andra
634 stödformer för nydisputerade är viktiga ingredienser men det är också viktigt att
635 tillse att det för senare karriärsteg finns tjänster att söka som tillsätts i öppen
636 konkurrens. Meritbedömning bör baseras på vad som faktiskt åstadkommit och
637 inte med utgångspunkt i var eller i vilken form insatserna gjorts.
- 638 Ämnesrådet vill vidare betona vikten av en flexibel och nationellt samordnad
639 infrastrukturfinansiering. För HS del handlar detta om att få till stånd en
640 infrastrukturfinansiering som motsvarar ämnesrådets behov av även
641 ”medelstora” infrastrukturer i form av databaser, laboratorier, repositorer med
642 mera. Ämnesrådet vill understödja ett tydligt ”portföljtänkande” inom
643 infrastrukturfinansieringen så att inte fördyringar av internationella storskaliga
644 infrastrukturer riskerar att tränga undan nationell finansiering inom HS-området.
- 645 Ämnesrådet uppmanar regeringen till en storskalig satsning på digitalisering av
646 bibliotekens och arkivens samlingar för att säkerställa bevarande och
647 tillgänglighet. Därtill bör den fysiska tillgängligheten av arkiv och bibliotek
648 säkerställas vid samhällskriser. Det är dessutom av största vikt att i samarbete
649 med bibliotek, arkiv, statistikproducenter och lärosäten säkerställa att
650 forskarsamhället systematiskt konsulteras vid gallringar av tryckta samlingar och
651 statistiska indikatorer så att inte väsentliga forskningsmaterial går förlorade.
- 652 Sveriges deltagande i internationella sammanhang bör stärkas. Detta gäller i
653 första hand de stora medel som förmedlas i EU:s forskningssystem såsom
654 Europeiska forskningsrådet. Här bör ett systematiskt och långsiktigt arbete
655 bedrivs för att göra det mer attraktivt för svenska forskare att söka och erhålla
656 sådana forskningsmedel. Här har framförallt den lokala forskningsledningen
657 men också lärosäten och forskningsfinansierare viktiga roller att spela.
- 658 Ämnesrådet föreslår vidare att utvärderingar av forskningens kvalitet och
659 genomslag i större utsträckning fokuserar på strategiskt intressanta områden
660 snarare än att organiseras per disciplin eller lärosäte. På detta sätt kan lärdomar
661 dras både från områden med stark tillväxt och framstående internationell
662 position och från områden som tappat mark eller där stagnation inträtt. Sådana
663 områden följer sällan disciplingränser eller lärosätenas organisering utan gäller
664 oftast mer specifika delområden och underdiscipliner.
- 665 Sist men inte minst vill ämnesrådet att frågor kring forskningsetik och
666 forskningens integritet fortsätter att vara föremål för en djupgående och
667 kontinuerlig reflektion. Samtidigt som personlig integritet och värdighet
668 naturligtvis måste skyddas, bör den rättsliga regleringen av forskningsetiken inte
669 bidra till att angelägen forskning försvåras eller att forskare oförskyllt hamnar i

670 rättsligt trångmål. Härvidlag är ett par moment av särskilt intresse. Det är för det
671 första angeläget att få till stånd en dialog mellan politiken, forskningsfinansiärer,
672 lärosäten och tillsynsmyndigheter kring huruvida nuvarande lagstiftning och
673 praxis verkligen fyller sitt ändamål.¹³ För det andra handlar det om att i samråd
674 mellan forskningens huvudmän och tillsynsmyndigheter förstärka informations-
675 och stödinsatser riktade till forskarsamhället.

676 Därutöver handlar det om att samtidigt som samverkan med externa intressenter
677 uppmuntras när det stärker forskningens kvalitet försvara forskningens integritet
678 och autonomi mot alltför långtgående samverkanskrav. Till sist handlar det om
679 att i vid mening befrämja en god forskningskultur, där det fria sanningssökandet
680 står i centrum och där karriärmässigt framdrivna krav eller rollsammanblandning
681 inte lockar forskare till otillbörliga tillvägagångssätt.

682 Skulle dessa rekommendationer genomföras är det ämnesrådets uppfattning att
683 detta på väsentliga vis skulle stärka långsiktigheten i forskning och
684 forskningsfinansiering, skapa en bättre hållbarhet ifråga om forskares
685 arbetsvillkor och karriärmöjligheter samt värna forskningens integritet och
686 autonomi.

¹³ Som ett led i etablerandet av en sådan dialog planerar ÄR-HS att i samarbete med Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté genomföra en heldagskonferens på temat forskningsetik under våren 2023.